

ÜNİTE 3: BİLİŞİM ETİĞİ

Temel Kavramlar

Günümüzde İnternette yer alan bilginin herkes tarafından özgürce kullanılması ve değiştirilmesiyle ilgili olarak da girişimler yerel ve küresel düzeyde artmaktadır. Bilişim etiğinden söz edebilmek için bazı temel kavramların bilinmesi gerekmektedir. Bunlar; bilişim, etik, ahlak ve hukuktur. Bilişim: Bilişim kavramı, iletişim çağı ve bilgi toplumunda teknoloji ve enformasyonun birlikte kullanılarak üretilen düzenli sonuçlar olarak tanımlanabilir. TDK'nin Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğüne göre (2015) yapılan tanımlama ise şöyledir: "İnsanoğlunun teknik, ekonomik ve toplumsal alanlardaki iletişiminde kullandığı ve bilimin dayanağı olan bilginin, özellikle elektronik makineler aracılığıyla, düzenli ve ussal biçimde işlenmesi bilimidir. Bilgi olgusunu, bilgi saklama, erişim dizgeleri, bilginin işlenmesi, aktarılması ve kullanılması yöntemlerini, toplum ve insanlık yararı gözeterek inceleyen uygulamalı bilim dalıdır.

Etik: Etik, ahlak sözcüğü ile eş anlamda kullanılırken, bazen de mesleki alanlarda 'uyulması gereken doğrular veya kurallar' biçiminde ifade edilmektedir. Aslında etik ahlak ile eş anlamlı değildir ancak normatif (kuralcı) ahlakı içerir. Ahlak: İnsana ve hayata dair ne varsa ahlak ve etik kapsamına girmektedir. Çoğu zaman ahlak ve etik kelimeleri birbirinin yerine kullanılmaktadır. TDK'nin Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğüne göre (2015) "belli bir dönemde belli insan topluluklarınca benimsenmiş olan, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının, ilkelerinin toplamı" olarak ifade edilmiştir. Hukuk: Tüm insanları ve kurumları bağlayan bir olgu olan hukuk, insan ve kurum eylemlerini yasalara uygunluk açısından inceler. Hukuk düzeni; hak, özgürlük, adalet ve eşitlik gibi ahlaki normlara dayanmaktadır.

Etik Yaklaşımları

Felsefi açıdan etik genel olarak üç kategoriye ayrılır:

- Meta-etik,
- Normatif etik
- Uygulamalı etik.

Meta-etik: Meta-etik, genelde eleştirel etik olarak da adlandırılmaktadır. Bu yaklaşım, etik söylemlerde kullanılan dilin ve ifadelerin analiz edilmesine ve anlamlandırılmasına odaklanır ve bunları inceler. Meta etik, etiğin doğasını ve etiğe neden ihtiyaç duyduğumuzu araştırır. Normatif etik: Bir diğer ismiyle kuralcı etiktir. Normatif etik, meta-etik ile uygulamalı etik arasındaki bağ olarak düşünülebilir. Bu anlamda pratik ahlak kuralları ve ahlaklı bir hayatın nasıl yaşanacağıyla ilgilenir. Normatif etik eylemlerin standartlarını ve çerçevelerini inceler. Uygulamalı etik: Üçüncü yaklaşım uygulamalı etiktir ve bir diğer ismi ise betimleyici etiktir. Uygulamalı etik normatif etiğin uygulamasıdır. Bazen uygulamalı etik, normatif etik kurallarını sorunlu meselelere uygular ve bu durumlarda, kişi bir kuramsal yapıdaki bir anlayışı benimser ve sonrasında kuramı uygulayarak normatif etiğe uygun önerilerde bulunur.

Etikle İlgili Kuramlar

Etik kuramları ve bilişim etiği genelde normatif ve uygulamalı etik yaklaşımları çerçevesinde ele alınmaktadır. Etik kuramlar genel olarak ikiye ayrılmıştır.

1. Teolojik (Sonuçsalcı)
2. Deontolojik (Sonuçsalcı olmayan)

Teolojik kuramlar: Teolojik kuramlar, etik kuramları içerisinde en geniş bakış açısına sahip kuramlardır. Teoloji kuramlar sonuçsalcılık kuramları olarak da adlandırılmaktadır. Teoloji kelime kökü Yunanca'da 'hedef, sonuç' anlamına gelir. Teolojik kuramlar arasında en çok bilinen kuram faydacılıktır. Faydacılık doğru ve gerçeği bir eylemin sonucuna göre değerlendiren ve yalnızca sağladığı 'fayda' ölçüsünde bakan bir felsefik kuramdır; ancak, faydacı yaklaşım eylemleri sonuçları doğrultusunda değerlendirir ve iyi ya da kötü olan olgu eylemlerin sonuçlarıdır. Deontolojik kuramlar: Etik kuramlar arasında geniş bir bakış açısına sahip olan başka kuramlar ise sonuçsalcı olmayan kuramlardır. Bu kuramlar için kullanılan teknik kelime ise deontolojidir. Yunanca 'görev, sorumluluk' anlamlarına gelir. Deontoloji kuramları arasında en çok bilinen kuram Kantçılıktır. Kantçılık, biçimcilik veya şekilcilik isimleriyle de anılmakta ve Alman felsefesinin kurucusu Immanuel Kant (1724-1804) isminden gelmektedir. Kantçılık kuramında, Kant'ın ahlak yasasında koşulsuz olan 'kesin buyruk' diye ifade ettiği (Categorical Imperative) altın kurallara dayanmaktadır.

Bilişim Etiği

Bilişim etiği bilgisayar dünyasında insanların davranışlarını, eylemlerini inceleyen ve uyulması gereken kuralları tanımlayan felsefe dalıdır. Bilişim etiği, bilişim alanında uyulması gereken yazılı ve yazılı olmayan kuralları da kapsamaktadır. Bilişim konusun- da bilgisayar korsanlığı, dosya paylaşımı, internetin demokratik olup olmaması, lisans- lamalar sıklıkla tartışılan konulardır. Bilgisayar Etik Enstitüsü (Computer Ethics Institute) tarafından geliştirilen ve bilgisayar kullanım konusunda etik ilkelerinin temelini oluşturan 10 ilkeden oluşur.

Bilişim Hukuku

Bilişim teknolojileri ile ilgili hukuki sorunlara çözüm bulmaya çalışan bilim dalı Bilişim Hukuku'dur. Bilişim Hukuku hem dijital hale getirilmiş bilginin hem de bilgisayar programlarının dağıtılması ve güvenliğinin sağlanması ve sonrasında sayısal bilginin paylaşımı ile ilgili hükümleri düzenler. Bu bağlamda; gizlilik ve ifade özgürlüğü gibi kavramlar da bilişim hukukunu ilgilendirir.

Bilişim Suçları

Teknolojinin yardımıyla genellikle sanal bir ortamda kişi veya kurullara maddi veya manevi zarar verilmesine bilişim suçu denir. Bilişim alalımdaki suçlarla ilgili olarak Avrupa birliği uyum yasaları çerçevesinde hazırlanan 5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanunu, 1 Haziran 2005 tarihi itibari ile yürürlüğe girmişti. Yeni TCK ile birlikte; bilişim suçları, onuncu bölüm altında "Bilişim Alanında Suçlar" başlığı altına düzenlenmiştir. Eski TCK da bilişim suçları madde 525/a/b/c/d altında çok kısa ve yetersiz olarak bahsedilirken, 5237 sayılı yeni TCK da 243-244- 245-246'ncı maddeler ile birçok farklı başlık altındaki maddelerde bilişim suçlarına da yönelik düzenlemelerde bulunulmuştur. 2007 yılı Mayıs ayında yürürlüğe giren 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun kapsamında içerik sağlayıcı, erişim sağlayıcı ve toplu kullanım sağlayıcıların yükümlülük ve sorumlulukları ile internet ortamında işlenen belirli suçlarla mücadeleyle ilişkin esas ve usûller düzenlenmiştir.

İnternet Etiği

Toplumsal hayatta olduğu gibi İnternette de insanların uymaları gereken bazı kurallar ve öğretiler vardır. İnternet etiği olarak bilinen ve sanal ortamlarda ve sosyal ağlarda davranış ve öğretileri tanımlayan teknik kelime ise 'Netiket' tir.

Sanal Ortamda ve Sosyal Ağlarda Etik

İnternet genel etik kurallarının yanı sıra e-posta, Facebook, Twitter ve blog kullanırken uyulması gereken kurallar vardır. e-Posta kullanırken; yazacağınız konuya odaklanarak gereksiz dosya eklemelerinden kaçınmak gerekir. Uzun cümlelerden, acil ifadesinden, RCC yapmadan toplu mesaj gönderimi yapmaktan her zaman kaçınmak gerekir. Facebook kullanırken; Olduğunuzdan farklı gözükerek insanları hayal kırıklığına uğratmayın. Bir kimsenin haberi olmadan kişinin resmini etiketlemeyin. Gereksiz link (bağlantı) atmayın. Tanımadığınız insanları rahatsız etmekten kaçın. Twitter kullanırken; Bir soru sorduysanız mutlaka cevaplandırın. Blog kullanırken; Bir blog yazısını ve diğer yorumları tam okumadan yorum yapmayın. Birisi sizin bloğunuza olumsuz bir yorum yazdıysa onu silmekte tereddüt etmeyin.

İnternette İntihal

İntihal (aşırma, çalıntı) başkalarının ürünlerini (yazı, resim, video vb.) kaynak göstermeden kendisininmiş gibi göstermektir. İnternet üzerinden erişebileceğimiz bilgi her geçen gün arttıkça bu etik dışı davranışlara ve yanıltmalara sebep olmaktadır. Yapılan araştırmalar İnternette etik dışı davranışların/intihallerin nedenleri olarak öğrenenlerin zamansızlık, not kaygısı, sosyal hayatın yoğunluğu, etik dışı davranışlarla ilgili bilgisizliği ve dersleri önemsememesi olarak gösterilmiştir. İnternet üzerinden yapılan ödevler veya yazılan makaleler için çok kullanılan ve çoğu ücretsiz olan aşağıdaki intihal yazılımlar bulabilirsiniz.

Açık Eğitsel Kaynaklar

Açık kaynak hareketi, toplumsal yaşamın her alanına yayılmış bir yaklaşımdır. Özellikle eğitim alanı bu yaklaşımın en önemli ve yaygın olduğu alanlardandır. Açık lisans altında eğitim, öğretim ve araştırma gibi etkinliklerde ücretsiz olarak kullanılabilen dijital eğitsel kaynaklara açık eğitsel kaynaklar denmektedir. Öğreticiler, öğrenenler ve araştırmacılar açık eğitsel kaynakları kullanarak araştırma yapabilir, içerik oluşturabilir, ders verebilir ve ilgili yazılım araçlarını kullanabilirler. Öğrenenler ise bu malzemelerden yararlanarak bilgilerini pekiştirebilir, araştırma yapabilir ve ödev hazırlayabilirler. Açık eğitsel kaynak alanındaki çalışmalar ilk olarak 2000 yılında Massachusetts Institute of Technology'de (MİT) Açık Ders Malzemeleri Projesi adı altında başlatılmıştır. Bu bağlamda MİT 2000 den fazla ders malzemesini İnternet üzerinden tüm dünyaya açmış- tır. Daha sonra UNESCO ve OECD gibi kuruluşların desteğiyle çalışmalar tüm dünyaya yayılmıştır. Ülkemizde, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), MİT'nin 2000 yılından beri yürütülmekte olan Açık Ders Malzemeleri Projesi'nin Türkiye'de de uygulanması için 2007 yılında harekete geçmiştir. Tüm açık ders malzemeleri "Creative Commons" (CC) lisansı kapsamında kullanıma açıktır. Bu lisans koşulları altında TÜBA Açık Ders Malzemeleri ticari amaçla kullanılamaz.

Creative Commons (CC) Lisansı

ABD merkezli kar amacı gütmeyen Creative Commons (CC) kuruluşu 2001 yılında kurulmuştur. Creative Commons lisansı, telif hakkı bulunan bir eserin veya çalışmanın ücretsiz olarak dağıtılmasını sağlayan bir çeşit kamu lisansıdır. Bir yazar oluşturduğu eseri kullanılması için paylaşmak veya üzerinde değişiklikler yapma hakkını vermek istediğinde CC lisansı kullanır. Örneğin CC lisansı X isimli yazarın eserlerinin kullanımı konusunda bir esneklik sağlar. CC lisanslarının değişik türleri bulunmaktadır. Bunlar lisansın dağıtım şartları için değişik birleşimler kullanılarak oluşturulur. Bu lisansların kullanımı Creative Commons tarafından ilk olarak 2002 yılında yayımlanmıştır. O tarihten bu yana kullanımı gittikçe yaygınlaşmaktadır. 2013 yılı Kasım ayı itibariyle yayımlanan 4.0 lisans sürümü uygulamadadır. Google, Wikipedia, Flickr gibi sitelerde CC ile etiketlenerek birçok resim, video yayınlanmaktadır. Kitabınızda 3. Üniteye yer alan Tablo 3.1 'de lisans türleri ayrıntılı olarak listelenmiştir. Telif Hakkı: Telif hakkı, herhangi bir bilginin veya ürünün kullanılmasını ve yayılması ile ilgili hakların, yasalarla belirli kişilere ait olduğunu bildirir. Başka bir ifadeyle bir eserin kopyalanmasına veya kullanılmasına izin vermeme hakkıdır. Telif hakkı, genellikle belirli bir süreyi kapsar. Sembolü çember içinde bir "C" harfidir, © harfi üzerinde bulunduğu ürünü yapanın telif haklarının korunduğunu belirtir ve İngilizce "copyright" kelimesini ifade eder. Telif Serbesti: Telif serbestisi, telif hakkı alınmış tüm ürünlerin (yazı, resim, video vb.) üzerindeki hakların ve sınırlamaların kaldırıldığını ifade eder. Sembolü çember içinde bir "F" harfidir ve İngilizce "copyfree" kelimesini ifade eder.